

dr. Monika Deželak Trojar

LISTI OB KODEKSU ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA: ZNANILCI TRADICIJE ŠKOFJELOŠKE PASIJONSKE PROCESIJE

Povzetek

Ob kodeksu *Škofjeloškega pasijona* se je tekom stoletij nabralo gradivo, ki ni bilo organski del kodeksa, bilo pa je v bolj ali manj tesni povezavi s samim besedilom pasijona in tradicijo njegovega prirejanja v Škofji Loki. Na podlagi pričevanj dosedanjih raziskovalcev je mogoče ugotoviti, da se je število teh listov tekom časa spreminjalo. Doslej se jih je ohranilo deset in so shranjeni v posebni mapi. Za potrebe znanstvenokritične izdaje *Škofjeloškega pasijona* leta 2009 smo jih naslovili *Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona*. V jedru tega prispevka je podrobneje predstavljeno gradivo, ki se nanaša na pasijonsko procesijo v Škofji Loki (to je prvih šest listov), uvodoma pa je izpostavljeno tudi povabilno pismo patra Ferdinanda Ljubljanskega (*List 7*), ki se sicer nanaša na ljubljansko pasijonsko procesijo, a pojasnjuje tudi nekatere okoliščine nastanka kodeksa *Škofjeloškega pasijona*. Šest listov, ki se navezujejo na škofjeloško pasijonsko procesijo, je pomembnih zlasti zato, ker potrjujejo pravilnost sklepanj, ki jih je mogoče izluščiti iz uvodnih strani kodeksa *Škofjeloškega pasijona*: pričajo namreč, da pasijonska procesija leta 1721 ni bila novost, ampak že utečena vsakoletna praksa, s katero so se v Škofji Loki spomnili Kristusovega trpljenja in ljudi vabili k spreobrnjenju. Tradicijo uprizarjanja pasijona postavljajo vsaj za šest (*List 2: Povabilno pismo patra Romualda*) oziroma osem let globlje v preteklost (*List 1: Pismo neznanega voditelja loške procesije iz leta 1713*). Povabilna pisma nam dajejo dragocene informacije o času in poteku procesij, navajajo sodelujoče, omenjajo voditelje in poudarjajo spokorniški namen procesij. Prvi izmed ohranjenih listov prinaša dva seznama podob: prvi je v latinščini, pri drugem je večina podob v slovenščini, kar nakazuje na možnost, da so že pred letom 1721 pasijonske procesije potekale v slovenskem jeziku ali bile vsaj dvojezične. Gradivo, ki se je ohranilo ob kodeksu *Škofjeloškega pasijona*, odgovarja na veliko vprašanj, odpira tudi nekatera nova in tako spodbuja nadaljnje raziskave.

DOCUMENTS RELATING TO THE ŠKOFJA LOKA PASSION: POINTERS TO THE TRADITION OF ŠKOFJA LOKA PASSION PROCESSIONS

Abstract

Material has been accumulated over the centuries relating to the *Škofja Loka Passion* that was not an organic part of the Codex but is more or less closely connected with the text of the Passion and the tradition of its organization in Škofja Loka. Based on the testimony of previous researchers, it can be concluded that the number of these documents changed over time. So far, ten have been stored in a special folder. For the needs of a scientifically critical edition of the *Škofja Loka Passion* in 2009, we designated them *Documents Related to the Codex of the Škofja Loka Passion*. The core of this paper is a more detailed presentation of the material that relates to the Passion Procession in Škofja Loka (this is the first six documents) and, by way of introduction, the letter of invitation to Father Ferdinand of Ljubljana is initially highlighted (*Document 7*), which actually refers to the Ljubljana Passion Procession but also explains some of the circumstances of the creation of the Codex of the *Škofja Loka Passion*. The six documents relating to the Škofja Loka Passion Procession are particularly important because they confirm the correctness of conclusions that can be derived from the introductory pages of the Codex of the *Škofja Loka Passion*. They testify, in fact, that the Passion Procession in 1721 was not an innovation but an already established annual practice, by which Christ's suffering was remembered in Škofja Loka, and people were called on to convert. The tradition of performing the Passion is at least six (*Document 2: Letter of invitation to Father Romuald*), or eight years further into the past (*Document 1: Letter of unknown leader of the Škofja Loka Procession from 1713*). The letters of invitation provide us with valuable information about the time and course of the processions, indicate participants, mention leaders and emphasize the penitential purpose of the processions. The first of the preserved documents provides two lists of images: the first is in Latin, with most of the images in the second being in Slovene, which indicates the possibility that before 1721, Passion Processions were conducted in the Slovene language, or were at least bilingual. The material that has been preserved together with the Codex of the *Škofja Loka Passion* answers many questions, and also raises some new ones and thus encourages further research.

OSNOVNE INFORMACIJE O OHRANJENIH LISTIH OB KODEKSU ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA¹⁹

Liste ob kodeksu Škofjeloškega pasijona predstavlja gradivo, ki ni bilo organski del kodeksa *Škofjeloškega pasijona*, ampak je bilo vanj vloženo po naključnem vrstnem redu. Do danes se je ob kodeksu ohranilo deset listov, ki so nastali v obdobju od 1713 do 1765 oziroma 1766. Shranjeni so v posebni mapi, ločeno od rokopisa *Škofjeloškega pasijona*. Glavni problem pri raziskovanju *Listov ob kodeksu Škofjeloškega pasijona* je, da ne vemo, kolikšno je bilo prvotno število teh dokumentov, povezanih z uprizarjanjem pasijona. Če sledimo zapisom dosedanjih raziskovalcev, namreč hitro ugotovimo, da niso vsi videli istih listov in tudi ne vseh. Njihovi opisi se razlikujejo, variira pa tudi število. Josip Mantuani²⁰ in Filip Kalan²¹ sta jih omenila enajst, France Kidrič šest,²² France Koblar pa deset.²³ Zato se zastavlja vprašanje, kaj se je tekom let dogajalo z listi: zakaj so nekateri zavredno izginili, nekateri pa se znova pojavili. Sodeč po opisih omenjenih raziskovalcev in glede na sledi poznejšega urejanja je mogoče sklepati, da je bilo nekdaj listov več.²⁴

Izmed desetih do danes ohranjenih listov se jih šest vsebinsko nanaša na škofjeloško pasijonsko procesijo, dva pa na ljubljansko (*List 7: Povabilno pismo brata Ferdinanda*, *List 8: Pismo neznanega voditelja ljubljanske procesije*). Poleg teh se nam je ohranilo še eno povabilno pismo k štirideseturnemu češčenju Najsvetejšega zakramenta v predpustnem času (*List 9: Povabilno pismo k 40-urnemu češčenju Najsvetejšega zakramenta*), ki se najverjetneje nanaša na loško češčenje Najsvetejšega, ter list z lutenjsko tabulaturo (*List 10: List z lutenjsko tabulaturo*), za katerega ne vemo, ali je povezan s *Škofjeloškim pasijonom*.²⁵ Za uvid v tradicijo pasijonske procesije v Škofji Loki je najpomembnejših prvih šest listov, na katerih so se ohranila štiri povabilna pisma, pismo provinciala Jožefa in fragment *Kristus nese križ*.

¹⁹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa *Literarnozgodovinske, literarnoteoretične in metodološke raziskave* (P6-0024, B), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

²⁰ Mantuani, Pasijonska procesija v Loki, str. 231.

²¹ Kalan, Gledališki značaj Škofjeloškega pasijona, str. 213.

²² Kidrič, Dramatične predstave v Ljubljani do l. 1790, str. 117.

²³ Koblar, France, Spremnna beseda, str. VI.

²⁴ Na *Listu 5* je na *verso* strani ohranjena sled poznejšega urejanja listov, ki so bili nekdaj vloženi v kodeks. Zapisano je: »procefsio parasceves 15«. Na podlagi tega sklepam, da jih je bilo včasih več, in sicer najmanj 15. K *Listu 1* in *Listu 10* je p. Oton Kocjan, ki je to gradivo najverjetneje urejal po letu 1924, dodal opombe na dodanih lističih (osnovni podatki o vsebini, številčenje). Njegovih lističev z opombami je bilo verjetno še več, a so se do danes izgubili. Prim. Deželak Trojar, Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona, str. 366–367.

²⁵ Prim. Deželak Trojar, Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona, str. 366–367, 369, 380–386.

Zanimiv in poveden je tudi *List 7*, to je povabilno pismo p. Ferdinanda Ljubljanskega k procesiji, ki jo je v Ljubljani vodil pred letom 1721.²⁶ Neposredno zatem je v letih 1721–1726 pridigal v Škofji Loki in bil leta 1722 postni pridigar. S pasijonom v Škofji Loki je najtesneje povezana pridiga, ki jo je govoril na veliki petek prav tega leta. Pomembna je zato, ker je edino besedilo, ki je nastalo tako rekoč istočasno kot Romualdov *Pasijon*, in ker je v njej mogoče zaznati veliko referenc nanj. To seveda ne preseneča, saj je znano, da se je pasijonska procesija v Škofji Loki začejala neposredno za pridigo pri vikariatski cerkvi.²⁷ Pridiga se je ohranila v zbirki 58 Ferdinandovih pridiznih besedil, kar verjetno predstavlja le drobec od njegove obsežne pridigarske dejavnosti. Med njimi jih je kar šestnajst namenjenih postnemu času. Celotno zbirko hrani arhiv Kapucinskega samostana v Škofji Loki. S svojimi izkušnjami je bil p. Ferdinand gotovo lahko v veliko pomoč p. Romualdu pri pripravi njegove procesije. Na resničnost te trditve na primer namiguje podobnost njegove pisave s pisavo na foliju 2 v kodeksu *Škofjeloškega pasijona*.²⁸

POMEN OHRANJENIH DOKUMENTOV ZA POZNAVANJE TRADICIJE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona, ki se navezujejo na škofjeloško pasijonsko procesijo, so pomembni zato, ker prinašajo številna nova spoznanja o času nastanka in postopnem oblikovanju tradicije uprizarjanja pasijonskih procesij v Škofji Loki. Zgovorno pričajo o poteku procesij: omenjajo običajni čas začetka procesij, navajajo sodelujoče in spregovorijo o voditeljih. Zanimive so omembe opreme za procesijo. Dragocene so tudi navedbe, ki poudarjajo spokorniški namen procesij: ljudi opozarjajo na pogubnost greha in jih vabijo, naj ob Kristusovem trpljenju uvidijo svojo grešnost, se pokesajo in začnejo novo življenje.²⁹ Ohranjeni listi očitno nakazujejo tudi na možnost, da so že pred letom 1721 pasijonske procesije potekale v slovenskem jeziku ali bile vsaj dvojezične. Posredno nakazujejo tudi obstoj slovenske terminologije pasijonskih procesij pred letom 1721.

Najpomembnejša ugotovitev, ki jo je mogoče izluščiti iz ohranjenih listov, je, da to gradivo s sklicevanjem na utečene stare navade in prakse, ki predpostavljajo predhodne uprizoritve, potrjuje sklepanja, ki jih je mogoče razbrati iz samega

²⁶ Oče Romuald, *Škofjeloški pasijon*, str. 290–293, 310–311; Deželak Trojar, *Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona*, str. 381–383.

²⁷ Prim. Ogrin, Pridiga p. Ferdinanda Ljubljanskega na veliki petek 1722 v Škofji Loki, str. 94–95.

²⁸ Prim. Ogrin, Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja, str. 387–391; Register slovenskih rokopisov 17. in 18. stoletja. Ms 020. Ferdinand Ljubljanski: *Pridige*. URL: http://ezb.ijs.si/fedora/get/nrss:nrss_ms_020/VIEW/ [14. 2. 2021].

²⁹ Deželak Trojar, *Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona*, str. 369–370.

kodeksa *Škofjeloškega pasijona* in dekretov kapucinskega kapitlja v Celovcu z dne 23. maja 1721.³⁰ Informacije, ki jih prinašajo omenjeni listi, potrjujejo tisto, kar je mogoče razbrati iz nadvse zagonetnega in hkrati za škofjeloško besedilno pasijonsko tradicijo tako povednega folija 2 *Škofjeloškega pasijona*. Iz tega folija med drugim izvemo, da je p. Romuald pasijon v Škofji Loki postavil pod gvardijanom Agatangelom iz Tolmina, ki je v Škofji Loki deloval v letih 1718–1721, in na ukaz provinciala Krištofa, ki je svoje provincialno poslanstvo opravljal v letih 1719–1722. Provincial je bil tudi že prej, in sicer v letih 1713–1716, zato je bil gotovo dobro seznanjen z dejavnostjo loških kapucinov ter tudi njihovim prirejanjem pasijonskih procesij.³¹ Folij 2 nam pove predvsem dvoje: 1) da so bila leta 1721 določena jasna pravila o uprizarjanju škofjeloške procesije (bodisi so bila povsem na novo sprejeta bodisi dopolnjena ter jasneje formulirana) in 2) da je bila tega leta škofjeloška procesija ponovno postavljena. Dejstvo, da je procesijo »s svojim trudom in prizadevnostjo iz temeljev postavil oče Romuald iz Štandreža, tedanji redni pridigar« (»Romualdus à S: Andrea actualis Con: Ordinarius /.../ Suo Labore et Industria funditus erexit«) v času gvardijana Agatangela in provinciala Krištofa, priča, da se je tradicija lahko začela vsaj dve do tri leta pred tem (v letih 1718–1719).³² Pri tej navedbi pozornost pritegne tudi besedna zveza »postavil iz temeljev« (»funditus erexit«), ki zastavlja vprašanje, kaj to dejansko pomeni: »iz temeljev, ki so že obstajali« ali »popolnoma na novo«. Glede na dejstva, ki jih odstira obravnavani drugi folij, in glede na informacije, ki jih prinašata zlasti najstarejši dve ohranjeni povabilni pismi k škofjeloški procesiji, se zdi verjetnejša prva možnost.

SPOROČILNOST LISTOV OB KODEKSU ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Najstarejša dva izmed ohranjenih *Listov ob kodeksu Škofjeloškega pasijona*, *Pismo neznanega voditelja loške procesije iz leta 1713* (*List 1*) in *Povabilno pismo patra Romualda iz leta 1715* (*List 2*), najočitneje namigujeta na starejšo pasijonsko tradicijo in jo celo predstavljata še za nekaj let globlje v preteklost, kot je mogoče posredno razbrati iz drugega folija rokopisnega kodeksa.

List 1: Pismo neznanega voditelja loške procesije iz leta 1713

Povabilno pismo, ki se je ohranilo na *Listu 1*, je brez navedbe avtorja in letnice nastanka, naveden pa je kraj uprizoritve (»v tem loškem mestu« – »in hac

³⁰ Pasijonske procesije v Škofji Loki in drugod so morale biti utečene že pred 1721, saj so bili dekreti namenjeni njihovem poenotenju. Vodstvo reda jih je moralo že dobro poznati.

³¹ Oče Romuald, *Škofjeloški pasijon*, str. 12, 171; Ogrin, *Tradicija in datacija Škofjeloškega pasijona*, str. 354; Ogrin, *Tri stoletja pasijonskega izročila*, str. 81–82.

³² Prim. Oče Romuald, *Škofjeloški pasijon*, str. 12, 171; Ogrin, *Tri stoletja pasijonskega izročila*, str. 85.

Civitate Locopolitana«).³³ V vabilu se omenjajo vstaje in nemiri med prebivalstvom, ki jih je časovno mogoče povezati s tolminskim kmečkim uporom iz leta 1713, ki je ravno aprila, v času priprav na veliko noč, na škofjeloškem območju dosegel največji obseg:³⁴

»In to z enim samim namenom, da bi tako ublažili Božjo jezo in od sebe odvrnili zaslužene kazni za svoje grehe, ter da bi nadvse milostljivi Bog – če se bomo v odnosu do Gospodovega trpljenja izkazali za verne, vdane in hvaležne – celotno mesto skupaj s sosednjimi vasmi obvaroval pred kugo, lakoto in vojno, kot nas je obvaroval že toliko let in nas bo tudi v prihodnje – še zlasti pa v tem letu, ko med ljudstvom prihaja do uporov in se slišijo govorice o vojni.«³⁵

Na podlagi tega zapisa je mogoče ugotoviti, da to vabilo predstavlja najstarejše ohranjeno pričevanje o prirejanju pasijonskih procesij v Škofji Loki. Metod Benedik izvedbo procesije tega leta povezuje s posvetitvijo loške kapucinske cerkve.³⁶ Pravilnost zgodnje datacije tega povabilnega pisma dodatno potrjuje omemba bratovščine Sv. Rožnega venca, ki je bila skupaj z bratovščino Presvetega Rešnjega Telesa soustanoviteljica te procesije.³⁷ Ker se pozneje v kodeksu *Škofjeloškega pasijona* kot ustanoviteljica omenja le bratovščina Sv. Rešnjega Telesa, domnevam, da je sodelovanje obeh bratovščin del starejše loške pasijonske tradicije.

Ker gre za najstarejše doslej znano pričevanje o loški pasijonski procesiji, še toliko bolj presenečajo formulacije, ki nakazujejo, da leta 1713 ni šlo za prvi tovrstni primer, ampak so bile procesije očitno že ustaljene in dobro uveljavljene. Pisec namreč pove, da se procesije prirejajo vsako leto na veliki petek ob štirih popoldne. Njihov glavni namen opredeli z besedami:

»Da bi srca vernih rasla v ljubezni do križanega Jezusa in v pokori za grehe, so najvišji predstojniki dveh nadbratovščin, [Sv.] Rešnjega Telesa in Sv. Rožnega venca določili, naj se vsako leto v tem loškem mestu na veliki petek, če je naklonjen Bog in če dopušča vreme, ob štirih popoldne priredi procesija v čast Gospodovega trpljenja.«³⁸

³³ Prim. Oče Romuald, *Škofjeloški pasijon*, str. 270–273, 300–301; Deželak Trojar, Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona, str. 372–375.

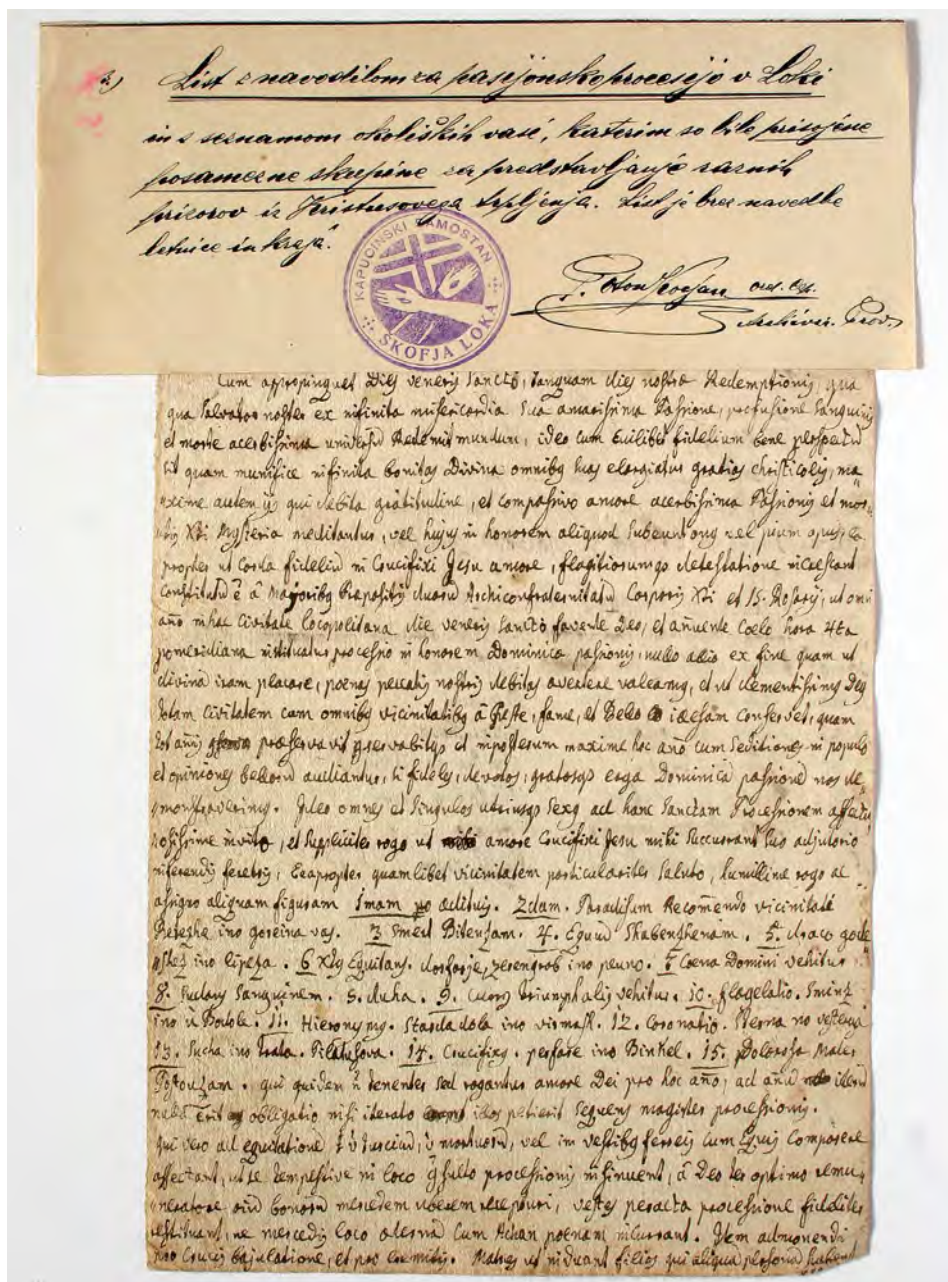
³⁴ Prim. Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 292–305.

³⁵ Oče Romuald, *Škofjeloški pasijon*, str. 270, 300.

³⁶ Prim. Benedik, *Škofjeloški pasijon 1713 – 1715 – 1721 – 1999 – 2000*, str. 420.

³⁷ Glede na zapisana jezuitska pričevanja v *Letopisu Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove*, je bila bratovščina Sv. Rešnjega Telesa v Škofji Loki ustanovljena že leta 1634 (*Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove*, str. 117). Bratovščina Sv. Rožnega venca pa je bila ustanovljena dobrih dvajset let pozneje, in sicer leta 1655 (Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo*, str. 338).

³⁸ Oče Romuald, *Škofjeloški pasijon*, str. 270, 300.

Verjetnost, da so kapucini v Škofji Loki pasijonsko procesijo res lahko vzpostavili pred letom 1713, nakazuje tudi dejstvo, da so bili tukaj uradno prisotni od leta 1706 oziroma 1707, sem pa so iz Ljubljane in Kranja hodili pridigati ter spovedovati že veliko prej.³⁹ Tako so trdne duhovne temelje v tem okolju vzpostavili že precej časa pred svojim dejanskim prihodom. Zato se mi ne zdi nemogoče, da bi s pomočjo obeh omenjenih, zelo dejavnih ter številčno močnih bratovščin, pasijonsko procesijo uvedli že kmalu po svojem prihodu.

Še več; verjetno je celo, da je naklonjenost Škofjeločanov in okoliških prebivalcev češčenju Kristusovega trpljenja vzniknila ne le kot posledica predhodne dolgoletne misijonske dejavnosti kapucinov, temveč tudi jezuitov. V *Letopisu Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove* se jezuitska misijonska dejavnost, ki jo je spodbudilo povabilo loškega župnika, omenja že leta 1617. Ohranilo pa se je tudi veliko poznejših pričevanj, na primer iz let 1629, 1634, 1637, 1645, 1653 in 1681.⁴⁰ Med njimi bi izpostavila predvsem jezuitske omembe o ustanovitvi bratovščine Sv. Rešnjega Telesa v Škofji Loki leta 1634, ki v danem kontekstu niso samoumevne in ob katerih sem dobila vtis, da bi bili morda jezuiti lahko z ustanovitvijo te loške bratovščine tesneje povezani:

»Šli smo pomagat v Loko, kjer se je začela bratovščina Svetega Rešnjega Telesa. Pridigali smo v obeh jezikih; 500 smo jih odvezali grehov. Iz Rima smo izposlovali odpustke tamkajšnji bratovščini, ki je, ker je želela, naša pravila v nekaterih stvareh nekoliko spremenila.«⁴¹

Tudi pozneje (na primer leta 1637) omenjajo svoje sodelovanje ob slovesnem obhajanju praznika Sv. Rešnjega Telesa v Škofji Loki: »Šli smo pomagat v Loko. Tam se je razširila nova bratovščina Rešnjega Telesa, ki dobiva od nas vsakršno duhovno pomoč, tako da ne pojenja izredna gorečnost in vnema tistih, ki spremljajo monštranco z Najsvetejšim, ko se nosi čez polja.«⁴² To je bil največji praznik te bratovščine in če so bili takrat prisotni jezuiti, to gotovo nakazuje tesnejšo povezanost. Posebej zgovorno pa se mi zdi pričevanje iz leta 1645, ko jezuitski letopisec omeni spovedovanje spokornikov v Kranju in Škofji Loki, in sicer z besedami: »Prav tako uspešno smo v tistem času bližnjim mestom oskrbeli duhovnike, ki so z ljudskimi govori in spovedovanjem spokornikov v Kranju in Škofji Loki neverjetno plodno delovali.«⁴³ Čeprav ne vemo, kakšne vrste spokornikov je imel letopisec v mislih, gre za navedbo, ki da misliti. Če sklepamo po

³⁹ Prim. Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Ane*, str. 17, 25–31, 38–39.

⁴⁰ *Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove*, str. 80, 109, 117, 119, 147, 180–181, 312.

⁴¹ *Prav tam*, str. 117.

⁴² *Prav tam*, str. 119. Ohranili sta se še dve pričevanji o slovesnem obhajanju tega praznika, in sicer za leti 1653 in 1681 (*prav tam*, str. 180–181, 312).

⁴³ *Prav tam*, str. 147.

Inam figuram Adituis Braloujka
 Zlam: Kelerke inu goreina vashi. Paradyt
 Itiam: Shabenshenam. Ta bit Koin.
 Hlam: Gortezke, pungert inu hosta s. Hieronymy
 Stam: Godeshiz inu lipija Imaculata conceptio
 Gtam: Sming inu u Rodole lo mesta Jerusalem.
 Tma: vehulur.
 Sya: Dorfarje inu zerengrob Kevari pul.
 Jna: Pauu, Moshrin, inu vester s. Duha flaxidor inu virmast. Kuka
 Joma: Pauu, Moshrin, inu ~~vest~~ gaislaine.
 Jima: Sladi door inu virmast Kronaine.
 Jzma: Slerna inu vesterge. Silalahova
 Jztia: Suka inu brata Christy na Kristu
 Jhta: Binkel inu Pefare Shalofna mati
 Jsta: paslouhi inu vengarje. Arcejo
 Jbta: Gopudam pusgarjam Dushy grob.

Hrbtna stran povabilnega pisma neznanega voditelja loške procesije (1713). Arhiv Kapucinskega samostana Škofja Loka.
Vir: eZISS, Škofjeloški pasijon, 2009, ZRC SAZU.

tesnem sodelovanju kapucinov in jezuitov pri pasijonskih procesijah v Ljubljani, kjer so po skupnem dogovoru od leta 1634 dalje jezuiti svojo spokorniško procesijo prirejali na veliki četrtek, kapucini pa na veliki petek,⁴⁴ ni mogoče izključiti njihovega sodelovanja, ali vsaj dopolnjevanja, tudi pri misijonski dejavnosti v mestih in krajih po Kranjski.

Vrnimo se k neznanemu piscu povabilnega pisma na prvem listu. Točne ure, kdaj naj se sodelujoči zberejo, od njega ne izvemo. Preberemo pa lahko njegovo naročilo, naj se zberejo pravočasno na običajnem kraju: »Tisti pa, ki želijo nastopiti pri konjenici Turkov ali mrličev ali priti v železnih oklepih s konji, naj se pravočasno zglasijo na običajnem kraju procesije.«⁴⁵ Zanimivo pri tem vabilu je tudi, da posredno napoveduje uprizoritev za prihodnje leto in omenja novega voditelja procesije: »Tisti, ki ne sodelujejo, so pa v ljubezni do Boga naprošeni za to leto, ne bodo obvezani za prihodnje, razen če jih ne bo ponovno prosil novi voditelj procesije.«⁴⁶ Pomenljive so tudi formulacije, ki se pojavijo pri naštevanju podob in vasi, ki so jim navedene podobe dodeljene. Pisec na primer zapiše, da drugo podobo ponovno zaupa vasema Reteče in Gorenja vas: »/.../ drugo, raj (1 Mz 3,1–24), ponovno zaupam vasema Reteče in Gorejna vas.«⁴⁷

Vse te oznake (»vsako leto v tem loškem mestu na veliki petek«, »ob štirih popoldne«, »naj se pravočasno zglasijo na običajnem kraju procesije«, »podobo ponovno zaupam«) bi bile v povabilnem pismu nejasne, če čas in potek procesije ne bi bila že ustaljena in ljudem splošno znana.

Obravnavani *List 1* je pomemben tudi zato, ker prinaša dva seznama podob pasijonske procesije, enega med besedilom vabila, drugega na hrbtni strani.⁴⁸ Seznam podob med besedilom je prvi znani ohranjeni seznam z naštetimi prizori pasijonske procesije. Na hrbtni strani je še en seznam (najverjetneje ga je zapisala ista roka kot prvega), ki pa ga ni mogoče natančno datirati, lahko bi nastal tudi pred letom 1713. Zaradi vsebinske odvisnosti od prvega seznama predvidevam,⁴⁹ da je nastal po letu 1713, morda že takoj naslednje leto, gotovo pa pred letom 1721. Posebnost drugega seznama je, da so naslovi večine podob navedeni v slovenščini, uporabljeno pa je tudi posebno tehnično izrazje (na primer izraz »Arcezo« za »skrinjo zaveze«). Če je ta seznam nastal pred letom 1721, se s tem potrjuje, da so že pred tem letom pasijonske procesije potekale v slovenskem jeziku ali bile dvojezične (vpraša-

⁴⁴ *Prav tam*, str. 116.

⁴⁵ Oče Romuald, *Škofjeloški pasijon*, str. 270, 300.

⁴⁶ *Prav tam*.

⁴⁷ *Prav tam*.

⁴⁸ *Prav tam*, str. 270–273, 300–301.

⁴⁹ Sedma podoba na drugem seznamu je pomanjkljivo navedena, njeno vsebino lahko smiselno dopolnimo le s pomočjo prvega seznama.

nje dvojezičnosti odpira *Folij 14* v kodeksu *Škofjeloškega pasijona*).⁵⁰ Seznam tako dokazuje zgodnejši obstoj slovenske pasijonske terminologije, kot se je doslej predvidevalo.⁵¹

Preglednica podob in vasi, zadolženih za izvedbo procesije, ki jih je mogoče razbrati iz *Lista I*⁵²

Vrstni red podob	1. seznam podob (str. 1r: 1713)		2. seznam podob (str. 1v: neznani čas nastanka)	
	Vsebina podobe	Njena izvedba	Vsebina podobe	Njena izvedba
1.	/	cerkovniki	/	cerkovniki, bratovščina
2.	Raj	Reteče in Gorenja vas	Raj	Reteče in Gorenja vas
3.	Smrt	Bitnje	Beli konj	Žabničani
4.	Konj	Žabničani	Sv. Hieronim	Gosteče, Pungert, Hosta
5.	Zmaj	Godešič in Lipica	Brezmadežno spočetje	Godešič in Lipica
6.	Kristus, ki jezdi osla	Dorfarje, Crngrob in Pevno	Mesto Jeruzalem	Zminec in Bodovlje
7.	Zadnja večerja	/	(peljejo)	/
8.	Krvavi pot	Sveti Duh	Krvavi pot	Dorfarje in Crngrob
9.	Zmagoslavni voz	/	Ječa	Sveti Duh
10.	Bičanje	Zminec in Bodovlje	Bičanje	Pevno in Moškrin
11.	Hieronim	Stari Dvor in Virmaše	Kronanje	Stari Dvor in Virmaše
12.	Kronanje	Trnje in Vešter	Pilat	Trnje in Vešter
13.	Pilat	Suha in Trata	Kristus na križu	Suha in Trata
14.	Kristus na križu	pri fari in Binkelj	Žalostna Mati	pri fari in Binkelj
15.	Žalostna Mati	Puštal	Skrinja zaveze	Puštal in Vincarje
16.	/	/	Božji grob	meščani

⁵⁰ Folij 14 se v rokopisnem kodeksu *Škofjeloškega pasijona* pojavi ob koncu *Druge podobe*, med folijema 12 in 13. Je ožji od ostalih folijev, v rokopis pa je bil prilepljen po nastanku glavnega dela rokopisa. Posebnost tega folija je, da ga je zapisala ista roka kot glavni del rokopisa, papir pa po drugi strani nakazuje, da je to besedilo nastalo pred zapisom glavnega besedila. Besedilo je dvojezično, pet kitic besedila je zapisano v nemščini, dve pa v slovenščini; obe besedili se vsebinsko dopolnjujeta. Bistveno pri tem fragmentu je, da to besedilo ni del *Škofjeloškega pasijona*, ampak del nekega drugega, nam neznanega dvojezičnega pasijona, ki pa se nam ni ohranil. Ob rokopisnem kodeksu se je ohranil kot drobec, s katerim si je voditelj procesije (najverjetneje p. Romuald) pomagal pri pisanju *Škofjeloškega pasijona*. Prim. Oče Romuald, *Škofjeloški pasijon*, str. 265–268; Ogrin, *Tradicija in datacija Škofjeloškega pasijona*, str. 355–357.

⁵¹ Prim. Deželak Trojar, *Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona*, str. 374–375.

⁵² *Prav tam*, str. 375.

conatus sum tanquam mortuus a corde: ut Parochianis
 suis promulgare dignaretur, quod hac prolibala die amore
 eius, qui amore nostri, tot opprobrijs affectus, tot flagellis excar-
 "nificatus, spinis crudeliter perforatus, cruci affixus tanto spiritum
 emisit. quis ergo eius tanti beneficii ingratus? tanti amoris
 immemor? ut amore iniqua eius, et modica subiret mortificatione
 parvius et sustineret crucem? et se disciplinando, et crucem
 bajulando, et facies portando, et his similia, ad quae igitur ab or-
 "dinantibus erunt rogati atque petiti. Ad vero et minus huma-
 "niter supplicis, cum adhuc noster processionis apparatus pauper
 sit et modicus; si pariter illis iudicare placuerit, ut vestes
 et quocumque ibi iterum restituant, ubi acceperint: pro qua
 charitate Salvator noster Actm Actm Dnm tanquam
 promotorem, aliosque adiutores alijs remunerabilibus gratijs.
 his mejs ulteriori Actm Actm Dni Parochi favori
 commendatum cupio.

April 17 15

P. Romualdus Cni. et
 Magister processionis

Kot je mogoče razbrati iz zgornje preglednice, so nekatere navedbe podob za leto 1713 videti nepopolne (na primer pri četrti in peti podobi, kjer se omenjata le konj in zmaj). Zdi se, da gre le za navajanje splošno znanih ključnih besed. To razumemo kot dodaten dokaz tega, da procesija tega leta ni bila novost, ampak že ustaljen škofjeloški običaj. Če primerjamo oba seznama podob, ugotovimo podobnosti in tudi razlike, kar pomeni, da so, nam neznano predlogo škofjeloške pasijonske procesije, posamezni voditelji procesije po svoje spreminjali in dopolnjevali.⁵³ Če naslednje ohranjeno povabilno pismo (*List 2*) beremo v luči te domneve, dejstvo, da v njem p. Romuald omenja »svojo procesijo«, ni več tako presenetljivo, kot se nam morda zdi na prvi pogled.

List 2: Povabilno pismo patra Romualda iz leta 1715

Drugo povabilno pismo je izmed vseh ohranjenih pisem najbolj literarno izpiljeno. Napisal ga je p. Romuald, in sicer 9. aprila 1715.⁵⁴ Kljub mnogim podatkom in lepi vsebini pa v sebi skriva veliko zagonetko: manjka namreč kraj nastanka. Ob pomanjkljivem poznavanju Romualdove življenjske poti se zdi ta uganka precej težko rešljiva. O njem na podlagi arhivskih virov vemo le to, da se je rodil leta 1676 v Štandrežu pri Gorici in tam leta 1748 tudi umrl. V kapucinski red je vstopil leta 1699 in noviciat opravil v Celju. Redovne zaobljube je naredil 13. marca 1700. Na foliju 2 je omenjen kot »tedanji redni pridigar«. Vsi ostali podatki o njem so plod raziskovalnih sklepanj, ki so nastala na osnovi obravnavanega pisma in ohranjenega rokopisnega kodeksa *Škofjeloškega pasijona*.⁵⁵

Mantuani⁵⁶ in Kidrič⁵⁷ sta o Romualdovem povabilnem pismu trdila, da se nanaša na ljubljansko procesijo, Koblar⁵⁸ in Kalan⁵⁹ sta ga povezovala z loško procesijo, prav tako Metod Benedik.⁶⁰ V prid Škofje Loke najbolj zgovorno govori omemba, da je oprema za procesijo revna in preprosta: »Prav nič manj vlujudno pa ne prosim, zlasti zato, ker je naša oprema še vedno revna in preprosta, da jim prav tako tudi naročite, naj obleko in tudi vse drugo znova odložijo tam, kjer bodo to prejeli.«⁶¹ Takšna oznaka bi bila za Ljubljano nesmiselna, saj se je

⁵³ *Prav tam*, str. 374–375.

⁵⁴ Oče Romuald, *Škofjeloški pasijon*, str. 274–277, 302–303; Deželak Trojar, Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona, str. 376–377.

⁵⁵ Benedik, Ob odkritju spominske plošče, str. 20–21; Benedik, Znamenje časa – vabilo, ki ne zastara, str. 216.

⁵⁶ Mantuani, Pasijonska procesija v Loki, str. 231.

⁵⁷ Kidrič, Dramatične predstave v Ljubljani do l. 1790, str. 117.

⁵⁸ Koblar, France, Spremna beseda, str. VI–VIII.

⁵⁹ Kalan, Gledališki značaj Škofjeloškega pasijona, str. 213–214.

⁶⁰ Benedik, Ob odkritju spominske plošče, str. 19; Benedik, Znamenje časa – vabilo, ki ne zastara, str. 215–216.

⁶¹ Prim. Oče Romuald, *Škofjeloški pasijon*, str. 277, 303: »At vero non minus humaniter supplico,

ljubljska procesija takrat odlikovala po bogati in odlični opremi.⁶² V pismu se omenja tudi spokorniški značaj procesije. Ker so kapucini spokorniške procesije prirejali tudi v drugih krajih in ne le v Škofji Loki, bi bilo povsem možno, da je to pismo nastalo tudi kje drugje in bilo kodeksu *Škofjeloškega pasijona* pridano pozneje.

Zaradi omembe revne opreme in spokorniškega značaja procesije, ter sklepanj Metoda Benedika, se tudi sama nagibam k možnosti, da je to pismo nastalo v Škofji Loki, zato sem ga v znanstvenokritični izdaji *Škofjeloškega pasijona* leta 2009 umestila med škofjeloško gradivo. Zelo pa si želim, da se morda v prihodnosti odkrije še kakšen arhivski drobec, ki bi lahko pripomogel k natančnejši dataciji mejnikov Romualdovega življenja in bi nedvoumno razkril, kje se je p. Romuald leta 1715 ob pisanju povabilnega pisma nahajal. Ne glede na vse pa se mi zdi nadvse pomembna nespornost dejstva, da je pismo napisal prav on. Tako je izpričal obstoj zapisane predloge svoje pasijonske procesije že pred letom 1721. Tudi če bi predloga Romualdove procesije nastala kje drugje, to njenega vpliva na poznejšo obliko *Škofjeloškega pasijona*, kot ga poznamo iz ohranjenega rokopisnega kodeksa, ne zmanjšuje.⁶³

Če pustimo v ozadju vsa vprašanja, ki jih pismo poraja, in se osredotočimo na bistveno informacijo, ki jo prinaša, ugotovimo, da je pri tem Romualdovem povabilnem pismu najpomembnejše to, da odstira vsaj desetletno genezo nastajanja besedila, ki se je zaključila z zapisom v kodeks *Škofjeloškega pasijona*, med 28. septembrom 1725 in 11. aprilom leta 1727.⁶⁴ Same po sebi so zgovorne Romualdove besede, s katerimi župnika vabi k svoji procesiji: »*ad processionem meam*«. To nedvoumno priča, da pasijonska procesija, kot jo poznamo iz zapisa v kodeksu *Škofjeloškega pasijona*, ni bila Romualdov prvi poskus, ampak je gotovo temeljila na njegovih predhodnih uprizoritvah in pasijonskih procesijah, s katerimi je prišel v stik v času svoje redovne formacije.

List 3 in List 4: Povabilno pismo patra Zenona iz Metlike in Pismo neznanega voditelja loške procesije

Preostali dve pismi, ki vabita k loški pasijonski procesiji, se nanašata na uprizoritve v petdesetih oziroma šestdesetih letih 18. stoletja. Za Zenonovo povabilno pismo, ki je podpisano (»Zeno Metlicensis«), a nepopolno datirano (»v Loki, 9. aprila« – »Locopoli 6 April:«), predvidevam, da je nastalo med leti

cum adhuc noster processionis apparatus pauper sit et modicus; si pariter illis indicare placuerit, ut vestes et quaecunque ibi iterum reftituant, ubi acceperint.«

⁶² Prim. Koblar, Anton, Pasijonske igra na Kranjskem, str. 113–114; Deželak Trojar, Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona, str. 376.

⁶³ Prim. Ogrin, Tri stoletja pasijonskega izročila, str. 84.

⁶⁴ *Prav tam*, str. 82.

1748 in 1754.⁶⁵ Glede na potek kapucinske redovne formacije in glede na to, da so vabila navadno odpošiljali štirinajst dni pred veliko nočjo, se zdi najverjetneje, da je bil Zenon voditelj loške spokorniške procesije leta 1753.⁶⁶ Tudi v tem pismu najdemo izraze, ki potrjujejo kontinuiteto loških pasijonskih procesij, na primer: »vsako leto na veliki petek« (»in die Parasceves /.../ in annuam /.../ processionem«), »(vsako)letna procesija« (»annualis processio«), »tudi to leto« (»et hoc anno«), »na ustaljen način in ob običajnem času« (»more et tempore consueto«), »na zahtevano in običajno mesto« (»debitum et consuetum locum«).

Pisec drugega povabilnega pisma ni znan, tudi datacija pisma je zgolj posredna in okvirna.⁶⁷ Iz njegove vsebine posredno izvemo le, da je bila spokorna procesija v Loki vpeljana pred več kot štiridesetimi leti:

»Ker je tisti dan, /.../ ko je Odrešenik sveta iz ljubezni do nas viseč na križu izdihnil ter s svojo prebridko smrtjo odrešil ves svet, že zelo zelo blizu, je zato bilo /.../ po hvalevredni navadi že pred več kot štiridesetimi leti vpeljana, da se v tem loškem mestu na sveti dan velikega petka vsako leto v podobah prikazujejo skrivnosti Gospodovega trpljenja.«⁶⁸

Ker ne vemo, v katero leto je začetek loške pasijonske procesije umeščal pisec pisma, je točnejša datacije tega pisma nemogoča. Glede na doslej odkrite mejnike (1713 – 1715 – 1721), ga lahko umestimo med leto 1753 pa vse do leta 1761. Tudi iz tega pisma je mogoče izluščiti podobne formulacije kot iz Zenonovega. To kaže na to, da so vsa obravnavana povabilna pisma (z izjemo Romualdovega) očitno izhajala iz skupnega osnutka. V prid te možnosti govorijo podobni uvodni nagovori, podobna razlaga ozadja prirejanja pasijonskih procesij, prošnja za oznanilo procesije po župnijah, navodila za skrbno ravnanje z opremo in oblačili ter poudarjanje spokornega namena procesij. Obe pismi nakazujeta podobnost z vzorcem povabilnega pisma, ki se je ohranil na strani 50v kodeksa *Škofjeloškega pasijona*.⁶⁹

Iz datacije ohranjenih vabil je razvidno, da so jih navadno pošiljali približno štirinajst dni pred veliko nočjo. To sicer odstopa od navodil, ki so navedena med pravili v samem kodeksu *Škofjeloškega pasijona*: »Približno sredi posta bo pisal v

---

⁶⁵ Oče Romuald, *Škofjeloški pasijon*, str. 278–281, 304–305; Deželak Trojar, Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona, str. 377–378.

⁶⁶ Prim. Deželak Trojar, Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona, str. 377.

⁶⁷ Oče Romuald, *Škofjeloški pasijon*, str. 282–283, 306; Deželak Trojar, Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona, str. 378.

⁶⁸ Oče Romuald, *Škofjeloški pasijon*, str. 282, 306.

⁶⁹ *Prav tam*, str. 166–167, 248.

okoliške župnije prečastitim gospodom župnikom.«⁷⁰ Dalo pa bi se jih povezati z navodili, ki so dodani na strani 4v v kodeksu, kjer je kratek dodatek, ki predstavlja starejše navade glede pripravljanja procesije (»Dodano iz stare navade za vodstvo procesije« – »Aditum Ex Antiqua Confuetudine pro Directione«). V njem je navedeno, da se sporedi ordinantom pošljejo na cvetno nedeljo, prav tako pa tudi mestnemu županu in mestnima svetnikoma.⁷¹ Pošiljanje vabil župnikom na tem mestu ni omenjeno, posredno pa se da sklepati, da ga niso poslali dosti prej – torej po vsej verjetnosti štirinajst dni pred veliko nočjo, na tiho nedeljo.

Relativno pozno pošiljanje vabil lahko namiguje vsaj na dvoje: 1) da so bile pasijonske procesije v Škofji Loki pred 1721 skromnejše in organizacijsko manj zahtevne, zato sta za pripravo procesije zadostovala le dva tedna; 2) da so bili na vrhuncu prirejanja procesij, sredi 18. stoletja (za razliko od obdobja med 1721 do 1734), postopki že tako utečeni, da je za končne priprave zadostovalo zgolj štirinajst dni.

List 5: Pismo provinciala Jožefa o sklepih definitorija v Beljaku z dne 30. avgusta 1765

Razmere, v katerih so se v drugi polovici 18. stoletja znašle pasijonske uprizoritve, nazorno slika pismo provinciala Jožefa o sklepih definitorija v Beljaku z dne 30. avg. 1765.⁷² Takratni loški gvardijan, Adam iz Podbrezj, ⁷³ je pismo prejel najpozneje pred začetkom postnega časa leta 1766. V *Gradivu za kroniko Štajerske kapucinske province* se je ohranila še ena, skoraj povsem enaka različica istega pisma.⁷⁴ List 5, ki se je ohranil med *Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona*, je najverjetneje gvardijanov prepis pisma, namenjen takratnemu voditelju procesije, da bi ga seznanil s sklepi beljaškega definitorija. Vsebina pisma posredno pove, da se je z leti v pasijonskih procesijah nabralo veliko snovi, ki ni bila v neposredni zvezi s Kristusovim trpljenjem, in nakazuje, da je pri uprizoritvah prihajalo do določenih nepravilnosti in odklonov, ki si jih je provincialno vodstvo v želji, da bi lahko procesije pripravljali tudi v prihodnje, prizadevalo odpraviti.⁷⁵

Podrobnosti o teh nepravilnostih nam niso znane. Kapucinski arhivi so zabeležili le bežne zapise o nepravilnostih in nespodobnih prizorih, opisi hujših predrznosti se (vsaj kolikor je doslej znano) v njih niso ohranili.⁷⁶ Mantuani na primer omenja, da so v Ljubljani najeti ljudje stopali na postajališčih iz vrst in

⁷⁰ Prav tam, str. 17, 173.

⁷¹ Prav tam, str. 20–21, 175. Podrobnosti o tem dodatku bodo nekoliko podrobneje obravnavane v nadaljevanju prispevka.

⁷² Prav tam, str. 284–287, 307–308.

⁷³ Benedik, Kralj, *Kapucini na Slovenskem*, str. 228–230.

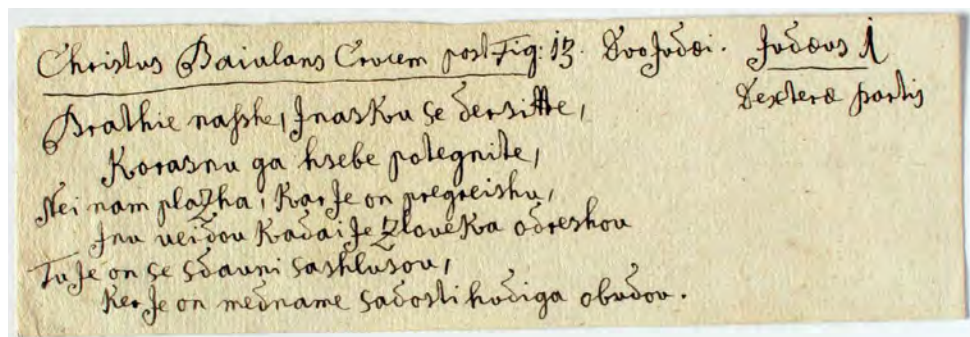
⁷⁴ Kapucinski arhiv Škofja Loka: *Materiale pro chronica Provinciae Styriae* III, 32.

⁷⁵ Prim. Deželak Trojar, *Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona*, str. 378–380.

⁷⁶ Prim. Benedik, *Škofjeloški pasijon 1713 – 1715 – 1721 – 1999 – 2000*, str. 423.

hodili popivat, vendar vira svojih navedb in obdobja, na katero se te nanašajo, ne navaja.⁷⁷ Podobe, ki niso bile strogo vsebinsko povezane z Kristusovim trpljenjem, se v pasijone niso vrinile šele v drugi polovici 18. stoletja, ampak so bile del pasijonske pobožnosti že od samega začetka. To lepo kažeta že samo prva dva seznama škofjeloških podob na *Listu 1* kot tudi Romualdov *Škofjeloški pasijon*. Podobne prizore je imela ljubljanska kapucinska procesija.⁷⁸ Enako pričajo tudi ohranjeni sporedi ljubljanskih jezuitskih procesij.⁷⁹

Na podlagi tega lahko sklenemo, da se vsebina pasijonskih procesij tekom desetletij ni bistveno spreminjala in kapucini niso dopuščali, da bi zašla v skrajnost. V skrajnosti je zašel čas, v katerem so se pasijonske procesije odvijale. Ko se oziramo v obravnavano obdobje, ne smemo pozabiti na to, da gre za čas velikih sprememb: na eni strani opazimo razcvet raznolikih oblik ljudske pobožnosti in romanj (tudi nekaterih takšnih oblik izražanja vernosti, ki so izgubile stik s krščansko pravovernostjo), na drugi pa postopno porajanje razsvetljenske miselnosti, ki je s seboj prinesla terezijanske in jožefinske reforme.⁸⁰ Nepravilnosti in odklone lahko torej povežemo s spremenjenim odnosom ljudi do pasijonskih procesij: tako tistih, ki so v njih sodelovali (pri čemer imam v mislih posameznike, ki so izgubili izpred oči svetost Gospodovega trpljenja in se niso zgledno vedli), kot tudi tistih, ki so jih opazovali od daleč in so nanje gledali zviška (razsvetljenstvu naklonjeno izobraženo prebivalstvo).

Fragment Kristus nese križ. Arhiv Kapucinskega samostana Škofja Loka. Vir: eZISS, Škofjeloški pasijon, 2009, ZRC SAZU.

⁷⁷ Mantuani, Pasijonska procesija v Loki, str. 230.

⁷⁸ Prim. Oče Romuald, *Škofjeloški pasijon*, str. 392–394: Preglednica podob v znanih ali sporočenih uprizoritvah kapucinskih pasijonov na Slovenskem.

⁷⁹ Vsebinski povzetki jezuitskih pasijonskih procesij so se ohranili v Semeniški knjižnici v Ljubljani, in sicer v Dolničarjevi zbirki *Miscellanea*. Prim. Deželak Trojar, Jezuitska dramatika in gledališče na Slovenskem, str. 178.

⁸⁰ Prim. Benedik, *Škofjeloški pasijon 1713 – 1715 – 1721 – 1999 – 2000*, str. 423.

Provincial Jožef je v pismu izrazil zaskrbljenost zaradi pritožb nad nepravilnostmi in gvardijana seznanil s sklepi, ki jih je glede tega 30. avgusta 1765 sprejel definitorij v Beljaku. Določili so, naj se v prihodnje opusti vse, kar prvotno ne spada h Gospodovemu trpljenju in naj se dosledno prikazujejo le skrivnosti njegovega trpljenja. Zahtevali so, naj se opustijo vse podobe *Stare zaveze*, štiri poslednje reči in vse skupine oziroma čete, kot so Turki, mrtveci itd. Ukinili so vsakršno jezdenje, prepovedali našemljene oziroma zakrinkane farizeje in hudiče. Predlagali so še, da voditelji procesij dečke, ki recitirajo, pri podobah raje umestijo na tla (namesto na vozove ali nosila), da bi tako lahko za predstavljanje oseb ali recitiranje sprejeli tudi starejše mladeniče in se tako ne bi bilo treba posluževati za dečke nevarnega privezovanja.⁸¹

Te provincialove smernice so pripravo pasijonskih procesij v Škofji Loki usmerjale le še leta 1766 in 1767, pozneje, ob koncu postnega časa leta 1768, je namreč goriški nadškof Karel Mihael Attems pasijonsko procesijo prepovedal in odpravil.⁸² Uradna prepoved procesij in cerkvenih sprevodov je sledila nekaj let pozneje, ko jih je 27. decembra 1782 prepovedal cesar Jožef II.⁸³ Vendar, kot je ugotovil France Štukl, enako kot za začetke loške pasijonske procesije, velja tudi za njen konec: ni ga namreč mogoče strogo časovno uokviriti. V Nadškofijskem arhivu v Ljubljani je med gradivom starološke župnije našel dokaze, ki dokazujejo, da so procesijo na veliki petek, seveda v nekoliko spremenjeni obliki, pripravljali tudi še po letu 1768 in 1782.⁸⁴

List 6: Fragment Kristus nese križ

Fragment Kristus nese križ je zadnji izmed *Listov ob kodeksu Škofjeloškega pasijona*, ki se nanaša na loško pasijonsko procesijo.⁸⁵ Fragment je lahko, kar se izvedbe pasijonske procesije tiče, del neohranjene, starejše ali mlajše, razširjene verzije pasijona, v kateri so bili ti verzi umeščeni za trinajsto podobo, v ohranjenem kodeksu *Škofjeloškega pasijona* pa so del devete podobe. Verjetneje se zdi, da je ohranjeni fragment del starejšega škofjeloškega pasijonskega izročila, ki se je oblikovalo pred zapisom v ohranjeni rokopisni kodeks. To na primer potrjuje prvi seznam podob na *Listu 1*, ki smo ga datirali v leto 1713. V njem 13. podoba prikazuje Pilata, sledi pa ji podoba *Kristus na Križu*. Fragment se tako idealno zlije v celoto takratne pasijonske procesije.⁸⁶

⁸¹ Oče Romuald, *Škofjeloški pasijon*, str. 284–287, 307–308; Deželak Trojar, *Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona*, str. 378–380.

⁸² Prim. Benedik, *Škofjeloški pasijon 1713 – 1715 – 1721 – 1999 – 2000*, str. 423.

⁸³ Štukl, *Drobižki k Škofjeloškemu pasijonu*, str. 111.

⁸⁴ *Prav tam*, str. 111–112.

⁸⁵ Oče Romuald, *Škofjeloški pasijon*, str. 288–289, 309.

⁸⁶ Prim. Ogrin, *Tradicija in datacija Škofjeloškega pasijona*, str. 333, 358–359; Deželak Trojar, *Listi*

Možno je tudi, da je fragment del mlajše različice pasijona (okrog leta 1730),⁸⁷ lahko bi nastal celo v obdobju, ko je bila prvotnemu besedilu dodana še podoba pekla (se pravi okrog leta 1734).⁸⁸ Ne vemo, kdo je bil avtor razširjene predloge pasijonske procesije. Ni nujno, da je bil to ravno p. Romuald, lahko je bil tudi kateri od poznejših voditeljev procesije. Morda so po prenehanju Romualdovega vodenja pasijonske procesije želeli znova vzpostaviti daljšo zasnovno pasijonske procesije, podobno tisti, ki se je ohranila v ohranjenih dveh seznamih na *Listu 1*. Po tej razlagi bi bil torej fragment *Kristus nese križ* prepis in variacija replike prvega Juda iz devete podobe ohranjenega besedila *Škofjeloškega pasijona*.⁸⁹

Matija Ogrin je glede omenjenega fragmenta ugotovil, da je list, na katerem je zapisan, narejen iz istega papirja kot folij 2 v rokopisnem kodeksu *Škofjeloškega pasijona*. Ugotovil je tudi podobnost roke D v rokopisu *Škofjeloškega pasijona* in roke, ki je napisala *List 6* z obravnavanim fragmentom. Na podlagi tega je sklepal, da bi lahko roka D predstavljala neznanega voditelja škofjeloške procesije, ki je pasijon pripravljal še v času, ko je ta imel 15, 16 ali celo več podob in nato vodenje procesije ponovno prevzel po Romualdu ter poleg obravnavanega fragmenta v rokopisni kodeks na folij 4 zapisal tudi dodatek »Dodano iz stare navade za vodstvo procesije« (»Aditum Ex Antiqua Confuetudine pro Directione«).⁹⁰

Predstavljene ugotovitve o obravnavanem fragmentu kažejo, da njegove datacije in okoliščin nastanka ni mogoče enoznačno opredeliti. Če pustimo ob strani vsa odprta vprašanja in možne razlage, je bistveno pri fragmentu to, da posredno dokazuje obstoj več različic pasijona, tako pred letom 1721 kot tudi po zapisu jedrnega besedila *Škofjeloškega pasijona* v rokopisni kodeks, to je po letu 1727.⁹¹

ZAKLJUČEK

Predstavljenih šest izmed desetih listov, ki so se nam do danes ohranili ob kodeksu *Škofjeloškega pasijona*, dopolnjuje paleografske, kodikološke in druge ugotovitve o besedilu pasijona in tradiciji njegovega uprizarjanja v Škofji Loki. Najpomembnejše pri ohranjenih dokumentih, zlasti pri prvih dveh in šestem

---

ob kodeksu Škofjeloškega pasijona, str. 380.

⁸⁷ *Prav tam*.

⁸⁸ Benedik, Znamenje časa – vabilo, ki ne zastara, str. 216; Ogrin, Tradicija in datacija Škofjeloškega pasijona, str. 348.

⁸⁹ Prim. Ogrin, Tradicija in datacija Škofjeloškega pasijona, str. 358.

⁹⁰ *Prav tam*, str. 333, 358–359.

⁹¹ Prim. Ogrin, Tradicija in datacija Škofjeloškega pasijona, str. 359; Deželak Trojar, Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona, str. 380.

listu (*Pismo neznanega voditelja loške procesije iz leta 1713, Povabilno pismo patra Romualda iz leta 1715 in Fragment Kristus nese križ*), je, da potrjujejo tiste ugotovitve, ki jih je mogoče razbrati iz uvodnih folijev kodeksa in nekaterih didaskalij *Škofjeloškega pasijona*. Pri tem imam v mislih tiste besedilne namige v kodeksu, ki pri navajanju pravil, navodil prirediteljem in igralcem nakazujejo, da pasijonska procesija v Škofji Loki leta 1721 ni bila novost, ampak nekaj, česar so bili tako organizatorji kot mestno ter okoliško prebivalstvo že popolnoma navajeni. Ohranjeni *Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona*, zlasti pravkar izpostavljeni prvi, drugi in šesti list, nudijo materialni dokaz, da pasijon leta 1721 ni vzniknil »iz nič« ali bil uprizorjen »na novo« ali bil vpeljan le kot »kopija« pasijonske procesije iz nekega drugega kraja, ampak je do leta 1721 v Škofji Loki dozorel do te mere, da so ga tudi uradno kodificirali in določili njegovo »bit«, in sicer tako, da so sprejeli (ali morda samo dopolnili) trdna in nedvoumna pravila o njegovem uprizarjanju.

Ohranjeni *List 1*, ki ga je napisal neznani voditelj pasijonske procesije leta 1713, ne samo, da tradicijo uprizarjanja procesije prestavi za osem let globlje v preteklost, ampak nam tudi jasno nakaže, da procesija takrat ni bila novost, ampak že bolj ali manj vpeljan običaj. Pisec nam namreč jasno pove, da »se vsako leto v tem loškem mestu na veliki petek /.../ ob štirih popoldne priredi procesija v čast Gospodovega trpljenja.« Koliko dlje v preteklost sega začetek te tradicije, ne vemo. Lahko pa si na vprašanje skušamo odgovoriti s pomočjo spoznanj o ljubljanski pasijonski procesiji. Metod Benedik je o ljubljanski pasijonski procesiji, za katero se je dolgo menilo, da se je začela leta 1617 (to je enajst let po prihodu kapucinov v Ljubljano), ugotovil, da se je, sodeč po zapisih škofa Tomaža Hrena, najverjetneje začela že v letih 1608–1613.⁹² To je tako rekoč na začetku njihovega javnega delovanja v Ljubljani. Ljubljanski primer tako zgovorno priča, da ni nemogoče, da ne bi bilo podobno tudi Škofji Loki, kjer so kapucini samostan ustanovili leta 1706, temeljni kamen pa vgradili leta 1707. Ti letnici izpričujeta le uradni čas prisotnosti kapucinov v Škofji Loki, vemo pa, da so tja kapucini iz Ljubljane in Kranja prihajali tudi že prej. Ker so bili duhovni temelji kapucinske dejavnosti v Škofji Loki postavljeni že pred njihovim dejanskim prihodom ter materialnimi temelji, se mi zato ne zdi nemogoče, da bi kapucini duhovne sadove svojega dela lahko želi že nekoliko prej, kot se da sicer sklepati po doslej znanih in ohranjenih materialnih dokazih o njihovem delovanju v Škofji Loki.

⁹² Benedik, *Izhodišča Škofjeloškega pasijona*, str. 27, 30–31; Benedik, *Škofjeloški pasijon 1713 – 1715 – 1721 – 1999 – 2000*, str. 425–426.

Viri in literatura

- Benedik, Metod, Kralj, Angel: Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih. Nekdanja Štajerska kapucinska provinca. *Acta ecclesiastica Sloveniae* 16. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki Fakulteti Univerze v Ljubljani, 1994.
- Benedik, Metod: Ob odkritju spominske plošče patru Romualdu Lovrencu Marušiču (1676–1748), 21. marca 1997. *Loški razgledi* 46. Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka, 1999, str. 19–21.
- Benedik, Metod: Znamenje časa – vabilo, ki ne zastara. *Loški razgledi* 46. Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka, 1999, str. 215–216.
- Benedik, Metod: Izhodišča Škofjeloškega pasijona. *Katalog Potujoče razstave Škofjeloški pasijon*. Zbirka Loški razgledi (*Doneski* 12). Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka, 2006, str. 25–35.
- Benedik, Metod: Škofjeloški pasijon 1713 – 1715 – 1721 – 1999 – 2000. *Liturgia Theologia prima. Zbornik ob 80-letnici profesorja Marijana Smolika*. Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, Založba Družina, 2008, str. 415–429.
- Benedik, Metod: *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane Škofja Loka*. Celje: Celjska Mohorjeva družba; Škofja Loka: Kapucinski samostan, 2008.
- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo* (973–1803). Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1973.
- Deželak Trojar, Monika: Listi ob kodeksu Škofjeloškega pasijona. Matija Ogrin (ur.): *Oče Romuald: Škofjeloški pasijon*. Celje – Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, 2009, str. 366–386.
- Deželak Trojar, Monika: Jezuitska dramatika in gledališče na Slovenskem. *Jezik in slovstvo* 65/3–4, 2020, str. 167–182.
- Kalan, Filip: Gledališki značaj škofjeloškega pasijona. Mirko Mahnič in Dušan Moravec (ur.): *Dokumenti slovenskega gledališkega muzeja* (3. knjiga, 10: Ob stoletnici dramatičnega društva). Ljubljana: Slovenski gledališki muzej, 1967, str. 208–231.
- Kidrič, France: Dramatične predstave v Ljubljani do l. 1790 (Revizija in dopolnilo). *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* V, 1926, str. 108–120.
- Koblar, Anton: Pasijonske igre na Kranjskem. *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko* II, 1892. Ljubljana: Muzejsko društvo za Kranjsko, str. 110–125.
- Koblar, France: Spremna beseda. *Oče Romuald – Lovrenc Marušič: Škofjeloški pasijon. Faksimile rokopisa iz kapucinskega samostana v Škofji Loki*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1972.
- Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove* (ur. France Baraga, prev. Marija Kiauta). Ljubljana: Družina, Provincialat Družbe Jezusove, 2003.
- Mantuani, Josip: Pasijonska procesija v Loki. *Carniola* VII–VIII, 1916–1917, str. 222–232, 15–44.
- Ogrin, Matija: Tradicija in datacija Škofjeloškega pasijona. Matija Ogrin (ur.): *Oče Romuald: Škofjeloški pasijon*. Celje – Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, 2009, str. 343–365.
- Ogrin, Matija: Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja. *Slavistična revija* 59/4, 2011, str. 385–399.
- Ogrin, Matija: Pridiga p. Ferdinanda Ljubljanskega na veliki petek 1722 v Škofji Loki. *Pasijonski doneski* 9 (*Loški razgledi*, *Doneski* 31, *Memorabilia Locopolitana* 18). Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka in Lonka, 2014, str. 94–108.

- Ogrin, Matija: Tri stoletja pasijonskega izročila. *Pasijonski doneski* 11 (*Loški razgledi, Doneski* 36, *Memorabilia Locopolitana* 24). Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka in Kulturno-zgodovinsko društvo Stara Loka, 2016, str. 79–85.
- Register slovenskih rokopisov 17. in 18. stoletja. Ms 020. Ferdinand Ljubljanski: *Pridige*. URL: http://ezb.ijs.si/fedora/get/nrss:nrss_ms_020/VIEW/ [14. 2. 2021].
- Romuald, Oče: *Škofjeloški pasijon: znanstvenokritična izdaja* (ur. Matija Ogrin). Celje – Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, 2009.
- Štukl, France: Drobižki k Škofjeloškemu pasijonu. *Loški razgledi* 46. Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka, 1999, str. 105–114.